ԲԻՒՐԱԿՆ
ԼՐԱԳԻՐ

ԳԻՏԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ

Բ. ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 27 — 1/13 ՕԳՈՍՏՈՍ 1883

1. Բիւրակն առ այժմ ամիսը երկու անգամ պիտի հրատարակուի : — **2.** Տարեկան գինն է ամէն տեղոյ համար $2^1/_4$ արծաթ մէնիտ , թղթատարութեան ծախքը մեր վրայ ըլլալով : — **3.** Շեմէ կը ծախուի հատը 100 բառայ : — **4.** Բաժանորդ գրուիլ ուզողները դիմելու են կամ իրենց հասցէն դրկելու են առ խմբագիրն 'ի Գրատուն Փարիզու Ցակոբեան խան թիւ 13, 14: Նաեւ կրնան Ղալաթիոյ կողմը Ամերիկեան վանատատունն ալ դիմել եէնի համի փողոց թիւ 13: — **5.** Բիւրակնի վերաբերեալ ամենայն գրութիւն եւ բաժանորդական վճարումն պէտք է ուղղել առ խմբագիրն : — **6.** Անվճար համակ կամ որ եւ է գրութիւն չընդունիր : — **7.** Տասն օրինակի համար բաժանորդ գտնողին մէկ օրինակ ձրի կը տրուիէ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ընկերական կեանք . — Հատուած ի Քրիստոս . — Աւերումն Հռովմայ . — Մանրացոյց և նիւթականութիւն . — Լուսաբանական մանրավէպք . — Ծագումն երկրի և մարդոյ . — Հնտախտ . — Բարոյական առածք . — Քաղաքական . — Ազգային . — Ընծայք ղրամոց :

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Ընկերական կեանքն մեծ մարդիկ մ'է յաչխարհի և կատարյ այնպիսի իմն դասակարգութիւն որոյ նման չեն կարող ընծայել համալսարանք , վարժարանք , և դրեանք : Բնութիւնն դպրոցն է և բազմութիւն են այն դասերը զորս քանդակեալ կը տեսնենք նորա որմերու վրայ , այլ մարդն է ուսուցիչն , և հզօր ուսուցիչ մ'է այն : Մնողք , ազգակիցք , բարեկամք և ընկերակիցք , ընկերական վարմունք , ընկերական բարոյական , ընկերական առածներ և ընկերական երկրպագութիւն , ամենօրեայ օրինակներն , վառարանի շուրջ եղած խօսակցութիւնք , պատահական տեսակցութիւնք և վերջապէս այն ոգին որ համայն կենաց մեր նպատակին մէջ կը հնչէ , սոքա ամենէքեան զօրութիւնք և ազդեցութիւնք են որ կը վարժեն ամբողջ մարդկային սերունդն : Մինչեւ դրբերն որոց վրայ այնքան դովութիւնք հռչակուած են , և որք իրաւամբ մարդկային սեռի կրթութեան մէջ մեծ դեր մը կը կատարեն , և առ այս նոցա զօրութիւնն օր ըստ օրէ առաւել զգալի եղած է , անոնք իսկ ոչ այլ ինչ են բայց եթէ մարդոյ ազդեցութիւն ի վերայ մարդոյ :

Յայտնի է թէ մարդոց դիտութիւնը և առաքինութիւնը ճոխացնելու գլխաւոր և ընդունուած միջոցներէն մին է խօսակցութիւն , օրինակ և ազդեցութիւն դէպ ընկերանց մարդկանց : Կը թուի թէ նախախնամութիւնն նպատակ ունեցած է բերել զմարդիկ ի միմեանս , և մեծաւ մասամբ բերել զանոնք ի միմեանս աշակերտութեան և ուսուցչութեան առնչութեամբ :

Նախ՝ ընկերական բնութիւնը զանոնք հաղորդակցութեան մէջ կը դնէ : Մշտնջենական առանձնութիւնը ան-

տանելի է։ Սակայն այս հաղորդակցութիւնը անհատասարութեան պայմանաց վրայ հաստատեալ են մեծաւ մասամբ։ Առհասարակ մարդիկ իրարու հետ ընկերակցութիւն կընեն կամ բան մը ընելու և կամ բան մը լսելու համար, և հաճելի ընկերակցութեանց մէջ միշտ հարկ է որ դանուի մի անձ որ կարող ըլլայ ուսուցանել և կամ պատմել մի բան։ Մատենագիրները զրաւոր մտքեր կը ղրկեն բարձրադոյներուն մտածելու։ Մանկունք դոհ չեն լինիր եթէ միշտ մանկանց մէջ լինին. հեռաքրքրութիւն, ակնածութիւն և արդիական զգացում միշտ կը քարշեն զանոնք իրենցմէ բարձրադոյներուն։ Կենաց բոլոր դործառնութեանց մէջ. երկրադործութեան, մեքենադործութեան, արուեստից և վաճառականութեան մէջ՝ կրասեր սերունդը երիցադոյն սերունդի մը հետ կապակցեալ է, որպէս զի դաս առնէ երիցադոյնէն։

Բարբարոս ցեղերը յաւիտեան կը մնան խրեանց բարբարոսութեան մէջ, մինչեւ բերուին նորա բարձրադոյն կրթութեան մօտ։ Ձինական առանձնաւորութիւնն պահած է զայդ ժողովուրդն անշարժ, թէպէտ քաղաքակրթութիւնն անոնց դուռը կը բաղխէ երեք դարերէ ի վեր, և մինչեւ իսկ երբ այդ երկաթեայ դռներ Անդղիական թնդանօթներով բացուեցան, հետեւանքը առաւել կամ նուազ օգտաւէտ եղաւ երկնային կայսերութեան. թէպէտ գործն ընդհնն սկզբամբ դովելի չը լինի։

Բայց այսպիսի հաստատուն պատնէշ մի ընդդէմ քաղաքակրթութեան՝ պատմութեան մէջ եղական երեւոյթ մ'է. թէ բարբարոս և թէ քաղաքակրթեալ ազինք, մարդկային ազդի կրից և շահուց յաւիտենական բորբոքման մէջ, որ և իցէ կերպիւ իւիք իրարու հետ հաղորդակցութեան կը մտնեն և ընդ իրեարս կը խառնուին։ եթէ ոչ լաւադոյն միջոցաւ՝ պատերազմաւ, տիրապետութեամբ և գերիվարութեամբ. դի նախախնամութիւն կը կամի, եթէ կարելի այսպէս ըսել, որ անոնք հաղորդակցութիւն ունենան, թէպէտ մարդկային անգթութիւնք և անիրաւութիւնք պէտք չէ քաջալերուին։ Լաւադոյն միջոցներ կան որ Բրիտանիական քաղաքակրթութիւն մի պարսի սովրիլ։ Այս միջոցներն են ճանապարհորդութիւն, վաճառականութիւն և լուսոյ և գթութեան առաքելութիւնք։ Ազգերն պարտին խառնուիլ իրարու հետ, ապա թէ ոչ ազգաներն երբեք չեն լուսաւորուիր և վայրենիներն երբեք չեն քաղաքակրթուիր։

Եւ մարդս ղարմանալի զօրութիւն մը ունի իւր ընկերներու վրայ։ Այդ զօրութիւնն աշխարհի ամենէն վառաւոր և ամենէն արդիւնաւորիչ զօրութիւններէն մին է։ Եւ ո՛րքան գեղանի, փափուկ և յաղթահարիչ զօրութիւն մ'է այն։ Մի բառ, մի կերպ, մի նայուածք մտգական ինն զօրութեամբ մինչեւ ի խորս հոգւոյն կը թափանցէ և անդ կը թողու իւր ազդեցութիւնք թերեւս ցյաւիտեան։

Հաւատք՝ ի Քրիստոս որով կարդարանամք՝ կը նմանի Նոյեան աղաւնիին որ տապանէն դուրս իւր ոտից թաթերը դնելու տեղ չգտանելով կրկին հոն վերադարձաւ։

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԱՒԵՐՈՒՄՆ ՀՌՈՎՄԱՅ

(Շարունակութիւն տես Թիւ 26)

Այս միջոցիս ժանտահարն ալ յերեան եկաւ, զարհուրանք ՚ի վերայ զարհուրանոց: Հռոսկ ուրեմն ժանտահարն յուսահատութեան մղեց դժբաղդ քաղաքն: Սակայն թէպէտ դեսպանութիւն մը յուզարկուեցաւ հաչուութեան դաշնադրութիւն մը կնքելու Թշնամի բանակին հետ, մինչեւ իսկ այս ծայրագոյն թշուառութեան մէջ ուռւցիկ եւ անապարհ պատգամներ տարուեցան: Պատգամաւորք ըսին թէ դեռ եւս Հռովմ քաղաքին մէջ քաջալէտ գինեալ անհամար բազմութիւն մը կայ որ մինչ ցվերջ պիտի կռուի յուսահատական ուժգնութեամբ: «Յոռի օրքան խիտ լինի այնքան դիւրութեամբ կը հնճռի» պատասխանեց Ալարիք՝ արհամարհանօք: Այսու ամենայնիւ մեծագումար տոկոս պահանջելով իր վերադանք, ժամանակ մը վերցուց պաշարումը եւ իր բանակն յառաջ վարեց ի Թոսքանա: Միայն ժամանակի մը համար էր այս սակայն, եւ Հռովմայ վիճակն չարագոյն քան պառաջինն եղաւ: Քանզի երբ ժողովուրդն երեւակայեցին թէ բարբարոսք վախնալով Թողուցին քաղաքն եւ մեկնեցան, Ալարիք կրկին եւս դառնալով պահանջեց նոյն դումարն իր հետեւեալ եղած նախատանաց եւ դաշնադրութեանց անհատատարմութեան համար: Հռնորիոս դառնապար խօսք խրկեց առնա որ խակ եւ խակ դուրս հանէ իւր զօրքերն կայսերութեան բոլոր երկիրներէն: Յայնժամ Ալարիք դարձաւ ՚ի Հռովմ. եւ այս անգամ Գոթացիք ընտրեցին յարձակմամբ առնուլ զքաղաքն առանց սպասելու պաշարման:

Եւ ի՞նչպիսի յարձակում մ՚էր այն: Կէս գիշերուն մեռան անձնք յաւերժական քաղաքն: Սալարեան կոչեալ դուռն բացուեցաւ եւ Թշնամի բանակին հեղեղը հոսեց ՚ի ներքս: Բոցավառեցին երկու կողման տուներն, եւ գիշերոյ այս ահեղ խառնաշփոթութեանց մէջ բոցերն տարածեցան եւ այրեցին հասարակաց շինուածներն եւ առանձին պալատանքներ: Ժամանակակից պատմիչ մը կը հաստատէ, թէ երկնից բարկութիւնն յաւելեալ դարհուրանք մը մատակարարեց. քանզի Հռովմայ այն դառաջ հրապարակին ուր կը բարձրանային բաղմաթիւ տաճարներ եւ աստուածոց ու դիւցազանց արձանք, կայծակի հարուածներով քանդուեցաւ: Արդարեւ այն պարհուրելի գիշերուան սոսկումներն անունք միայն կրնային լիապէս գիտնալ որք մաս ունեցած էին այն ահռելի ժամերուն մէջ յորժամ բարբարոսք եւ Հռովմեցիք մահու չափ մաքառելով կը կռուէին այն նեղ փողոցներու բոցերուն եւ փլատակաց մէջ. քանզի Հռովմայ փողոցներն նեղ եւ ծածկեալ էին: Եւ որովհետեւ այս տեսնն հեթանոսական արարողութիւններն արգիլեալ էին ՚ի Հռովմ, բաղումք կը հաւատային թէ ազգը տաճարներն եւ քահանայական երկրպագութիւնն բարձի Թողի ըրած լինելուն համար՝ այժմ աստուածք այս աղէտներն կը տեղային քաղաքին վրայ: Եւ մինչդեռ թէ անհաւատք եւ թէ՛ բերբիստոնեայք հաւասարապէս կը տառապէին, ոմանք եւս կը հեգնէին զբրիստոնեայս ըսելով թէ իրենց հաւատացած աստուածն անկարող էր օգնելու անոնց: Կը թուի թէ Ս. Օգոստինոս, եկեղեցւոյ նշանաւորագոյն Հայրերէն մին, յատկապէս այս տեսակ անձանց ուղղեալ էր իւր մեծահոչակ գործն անուանեալ «Յաղագս քաղաքին Աստուծոյ յորմէ չատ տեղեկութիւններ կ՚առնանք պաշարման մէջ Հռովմայ ներքին վիճակին վրայ: Վեց օր այս աւերումը եւ կողոպուտը չարունակուեցաւ: Ալարիք քաջալերեց իւր զօրքերն ատարաւութեան, որպէսզի ինքզինքնին հարստացնեն ակարացեալ եւ թուլամորթ ժողովրդեան մը ատարներն յափշտակելով: Բայց նա հրաման տուաւ իւր գինուորներուն որ խնայեն կենաց եւ նուիրական համարեն զանոնք որ չէին ընդդիմանար, եւ նաեւ եկեղեցիներն եւ

Առաւծոյ տուներն։ Ալարիք յայտարարեց թէ ինք եկած չէ պատերազմելու Առաքելոց հետ այլ Հռովմայեցւոց հետ։ Այս աղմկալից խառնաշփոթութեանց մէջ պատահեցաւ որ խումբ մը աւերիչ Գոթացիք եկեղեցի մը մուտն եւ սեղանոյն թանկագին անօթներն առնուլ փորձեցին, բայց հոն գտնուող սարկաւագուհի մը ընդդիմացաւ այս կողոպտիչներուն նոյն իսկ սեղանոյն առջեւն, եւ կլուտմբեց զանոնք սաստկապէս։ Մարդ կը կարծէ թէ յանդուգն էր սարկաւագուհւոյն այս գործն, սակայն պինդորէն հնազանդելով եւ քաջուեցան, եւ Ալարիք լսելով այս դէպքն, որպէսզի ուրիշ նոյն օրինակ դէպքեր չպատահին հրաման տուաւ որ եկեղեցեաց բոլոր նուիրական անօթներն եւ մեծագին զարդերն Ս. Պետրոսի եկեղեցին փոխադրուին եւ պահպանուին գինուորական հսկողութեամբ։ Այս Սբբոյն Պետրոսի եկեղեցին այն էր զոր Կոստանդիանոս կառուցած էր իբր Մայր եկեղեցի եւ յաչս ժողովրդեան խիստ պատկառելի էր քանզի կ'ըսուէր թէ հոն կը գտնուէր այն սաւրերկրեայ դամբարանը յորում առաքելոյն մարմինը թաղուած էր։ Այս էր այն հին եկեղեցին որոյ վերայ չինուեցաւ այժմեան այն փառաւոր եւ վիթխարի եկեղեցին Հռովմայ որ նոյն անուամբ դարձեալ կը կոչի եկեղեցի Սբբոյն Պետրոսի։։

Արդ հոն պիտի փոխադրուէին բոլոր սբբանուէր դանձերն, եւ ահա այսպէս կողոպուտներու այն օրերէն մէյն մէջ, աղմկայոյզ խառնակութեանց մէջէն օտարոտի թափօր մը կ'անցնէր Հռովմայ փողոցներէն գինուորական հետեւորդներու հսկողութեամբ։ Քահանայք բարձր 'ի ձեռին ունելով այն մեծագին կահերն որք հեւաւոր սբբավայրերէ առնուած էին, կը յառաջանային հանդիսիւ դէպ ի Վատիկանու կեդրոնական ապաստանարանն, իբրեանց վսեմ ալէլուներն խառնելով բարբարոսաց ռազմական աղաղակաց եւ ժողովրդեան գոչիւններու հետ։

(Շարունակելի)

ՄԱՆՐԱՑՈՅՑ ԵՒ ՆԻՒԹԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Պղատոն փիլիսոփային դործերէն միոյն մէջ կը կարդամք որ Սոկրատէս Յոյն դերապանց խնամատարն իւր կենաց վերջին ժամուն մէջ ըսաւ իւր անմխիթար բարեկամաց. «Դուք գիս կարող էք թաղել, եթէ կարենաք բռնել գիս» Յետոյ քաղցրութեամբ ժպտելով հետեւեալ խօսքերն ըսաւ խորին դորովանօք, «Այս հէք մարմինն Սոկրատէս մի՛ կոչէք, յորժամ խըմեմ ես այս թոյնը, պիտի թողում գձեզ և պիտի մեկնիմ երանելեաց խնդութիւններուն։ Չեմ ուզեր որ տրտմիք իմ դառն բաղդիս վրայ. և չեմ ուզեր որ իմ թաղմանս առեն ըսէք, «Այսպէս կը թաղեմք զՍոկրատէս, քալածիրա եղիք, ըսէք թէ դուք իմ մարմինս միայն կը թաղէք։»

Նիւթականութիւն կուսուցանէ թէ ոգւոյն տիեզերաց մէջ ոչ այլ ինչ կայ բայց միայն նիւթ և օրէնք նորա. թէ չկայ հոգեւոր դոյութիւն և թէ մարդոյս մէջ միտք կամ հոգի կոչուածն միայն նիւթոյ շարժման և զօրութեան մի եղանակն է և չկրնար դոյութիւն ունենալ առանց մարմնոյ։

Եթէ նիւթականութեան այս վարդապետութիւնն ճշմարտութիւն է, մեք չեմք կրնար Սոկրատի նման մեռնիլ. եթէ մեր մէջ գտնուած խորհող, սիրող և ընտրող մասն մեր ներկայ նիւթական կազմութիւններէն անբաժանելի է, ուրեմն մեր հոգիներն կը նմանին այն եղեքարական կայծերուն որք տեսակ մը ձկանց մանուներու մէջ կը գոյանան, և կը դադրին գոյութիւն ունենալէ երբոր անոնց ծագումտուող մանի խոշերն կը քայքային։ Հարաւային Ամերիկայի Բերուվիական ծովեղերայ վրայ՝ մարդիկ իրենց ձիերն կը տանին մեծ անդունդին եզերը որպէսզի ցնցում ընդունին անոնք եղեքարական օձաձուկերէն. և երբեմն ձիոյն սմբակն կը ճնշէ և կըսպանանէ զին-

զը ցնցմամբ տանջող այս օձաձուկե-
րէն մին. և յայնժամ այդ ջախջախեալ
լուղայող արարածն յաւիտեան կը
դադրի էլէքտրական մարտկոց մը լի-
նելէ, որովհետեւ էլէքտրականութիւն
դոյացնող խորշերն յաւիտենապար
քանդուած են: Արդ նիւթականու-
թիւնն կատարեալ ուղեղն է որ
կերպով մը կարտադրէ ղՀոգին, ճիշդ
ինչպէս որ օձաձուկի մարմնոյ խորշերն
էլէքտրականութիւն կ'արտադրեն. և
թէ երբ ուղեղը քայքայի, հոգին ոչ
եւս է: Արդ եթէ իրողութիւններն ի-
րօք ցոյց կ'ուտան զայս, ոչ ոք պարտի
հակառակիլ անոր. ճշմարտութիւնը
ճշմարտութիւն է, թէ յարմարի այն
մեր գաղափարայ և թէ ոչ: Յատակ
գաղափարներով և իրողութեամբք ըս-
տացեալ եղրակացութիւն մը պար-
տիմք յարդել և ընդհանրացարուիլ
ընդ դէմ նորա: Բայց երբ այսպիսի
ծանրակչիռ հետեւութիւն ունեցող
խնդրոյ մը վրայ նիւթականութիւնն
վճիռ կու տայ և բացարձակապէս կը
խօսի այնպիսի նիւթոյ վրայ ուր իրո-
ղութիւնք կամ լուռ են և կամ հա-
կառակն կը հաստատեն, իրօք միտա-
բեր ու ծանր յանդգնութիւն մ'է
այն. և ըստ որում ոմանք մեր երկրին
մէջ եւս արձագանգ կը լինին այդ
ձայներուն, արժան է որ ուշի ուշով
և անձկանօք քննեմք այն վտրրիկ խոր-
շերն որոյմէ բաղկացած են բոլոր կեն-
դանական և բուսական կազմուածներն
և որոյ համար կըսեն թէ կարող են
հոգի դոյացնել: Ոմանք խորհեցան թէ
ինչպէս որ լարդը մաղձ յառաջ կը
բերէ նոյնպէս ալ ուղեղը հոգի կ'ար-
տադրէ. և այսպէս խորհելով բաւա-
կան լմտաստնոց խնդումը չարժեցին,
և սակայն պէտք է դիտել թէ այս
փիլիսոփայութիւնն և չաւետարանն
ըստ Յան Յադի այն մեծատարած և
աղջամղջին դեհենական թեւերէն եր-
կուքն էին որք հովահարեցին Գաղիա-
կան յեղափոխութեան հնոցներն:

Մանրացուցական բնախօսութեան
մտանդէտներն բազում ինչ ի լոյս բե-
րած են այժմ, և նոքա ամենէքին դի-
տեն, թէ և ուրիշներն անտեղեակ լի-
նին դեռ, որ գիտութեան վերջին հե-
տազօտութիւնք անհուն կարեւորու-
թիւն ունեցող բաներ ունին ըսելու
նիւթոյ և կենաց առընչութեան վրայ:
Այդ նիւթն ամենուն վերաբերութիւն
ունի և երբ կատարեալ հետազօտու-
թեանց վճիռն վերջապէս արձակուի,
ճշմարտութեան հետաքննին եղողնե-
րըն պիտի եւանդեամբ չանան ի-
մանալ զայն. և անկրկնայ եմք որ
երբեք ներհակ պիտի չլինի այն ու-
րիշ հաստատեալ ճշմարտութեանց,
ճշմարտութիւնն ճշմարտութեան չհա-
ռակիր. թեպէտ հնար է որ մարդիկ
երբեմն իրենց միակողմանի կացու-
թեամբն չըմբռնեն անոնց երկնային
ներդաշնակութիւնն: Արդի ժամանա-
կայ մէջ խորին հետազօտութեանց ա-
ռարկայ եղած են կենդանական և
բուսական դոյացութիւններն կազմող
այն ամենափոքր խորշիկներն և կեն-
դանի հիւսուածներն: Ինչպէս որ երկ-
րաբանութեան ուսումն տարօրինակ
յառաջադիմութիւն կընէ, այնպէս որ
սովորութիւն է ըսել թէ երկրաբա-
նական դասագիրք մը տպուածին պէս
հինցած կը համարուի, նոյնպէս նաեւ
բնախօսութեան վերաբերեալ այս ման.
րացուցական հետազօտութիւնք խիստ
մեծ արագութեամբ յառաջ կը տար-

ուին. և շատ անգամ մի քանի տարուան միջոցին մէջ դադաւարայ յեղափոխութիւնը կ'երեւին։ Այս հետաղաւութեանց ամենէն վերջինքն մեծ լոյս կը սփռեն այս մեծ խնդրոյն վերայ թէ արդեօք յորժամ ուղղին խոշչիներն քայքային, հոգին իսկ անոնցմով արատաւրեալ եղեքարականութեան նման կը ցնդի ցյաւիտեանս։

(Շարունակելի)

ԼՈՒՍԱԲԱՆԱԿԱՆ ՄԱՆՐԱՎԷՊՔ

1. Կային երկու տղայք որք կը բնակէին Սկովլոյ հիւսիսային կողմը։ Ի մանկութեան առքա կը խաղային ի միասին և կը սիրէին զիրերար, բայց յորժամ յաղբունս հասին, իւրեանց կենաց չափուք զատուեցան։ Տարիներ անհետան և առքա վերստին հանդիպեցան իրերաց, բայց ո՛չ որպէս բաժնուած էին։ Մին ի սոցանէ էր յանցաւոր և բերուած էր ի դատարան ընդունիլ զիւր վճիռ, իսկ երկրորդն էր դատաւոր որ պիտի արձակէր զվճիռն։

Յանցաւորն ճանաչելով յանձին դատաւորին զնախկին ընկերն խաղու, զդայ ի սրտին յուսոյ արծարծումն։ Յետ պատմութեան դատին, դատաւորն էառ ի ձեռին զօրինադիրն ուր նշանակեալ էր այն յանցանաց սահմանեալ պատիժն որ կը բաղկանայր երկու ծայրերէ։

Բանտարկեալն կը յուսայր թէ՝ ի չնորհուկս իւրեանց վաղեմի բարեկամութեան, դատաւորն պիտի սահմաներ զիւրքրատդոյն պատիժ. սակայն դատաւորն հրամայեց նմա հատուցանել զծանրագոյն դումարն, դումար մի էր այս այնչափ մեծաքանակ զոր նա չէր կարող վճարել, և հետևաբար պիտի դատապարտուէր յիկեանս բանտարկութեան։ Ցերագինս խոնարհեալ էր գլուխ իւր ի վերայ կրծոյ, յորժամ լսեց զձայն դատաւորին որ կ'ասէր, — Դէմքդ, Դէմքդ, հէն բարեկամս, ես դատեցի զքեզ իբրեւ դատաւոր արդար, և այժմ պիտի վրիկամ զքեզ իբրև բարեկամ։ Արդարև պատժոյն ծանրագոյնը որոշեցի, բայց ես պիտի վճարեմ զայն անձամբ և դուք ազատ էք։ Գաղ. Գ, 13։

2. Մի քանի տարի յառաջ, բանակի մը պաշտօնակալներէն մին կը հեծնէ ինաւ հանդերձ իւր կանամբ և որդւովք։ Յետ աւուրց ինչ մի ամէհի վոհմորիկ կը յուղէ զծովն՝ կորուստ սպառնալով նաւուն և որոց անդն էին։ Արհաւիրք կը թագաւորէ համայն անձանց վերայ, պաշտօնակալին կինն ևս ահաբեկեալ էր։ Ինքն ևեթ ի միջի բազմութեան կայր անխռով։ Կինն դիտելով զայս՝ սկսաւ կշտամբել զայր իւր որ անհոգ կը թուէր իւր կնոջ և որդւոյ մօտալուտ կորստեան վերայ, «եթէ հոգ չունիս քո անձիդ նկատմամբ», ի՛ասէր կինն, «գէթ հոգ ունեցիր մեր վերայ։» Ոչինչ պատասխանելով այրն՝ էլ արտաքս խցիկէն և վազը ինչ կեաց վերադարձաւ մերկ սուր ի ձեռին և խոժոռ դիմօք դրաւ դռան ի կուրծս կնոջ, բայց սա կը ժպտէր վոհմանակ խառնվելոյ։ «Ի՞նչ», ասաց այրն, «չես երկնչիր, մինչ սուր մահաբեր կը շողայ լանչացդ դէմ։» «Ո՛չ,» պատասխանեց կինն, «ի այդ սուր կը դանուի ի ձեռին սիրելւոյս», «և կուզէիր որ երկնչէի վոհմորիկէն զոր ի ձեռին ունի հայր երկնաւոր որ կը սիրէ զիս,» պատասխանեց այրն։ Մարկ. Դ. 35-41։

(Թարգմանութիւն յԱնգղիերէնէ)

Ս. Մ. ԳԱՍԱՊԵԱՆ

Կարին

ԳԻՏԱԿԱՆ

ԾԱԳՈՒՄՆ ԵՐԿՐԻ ԵՒ ՄԱՐԴՈՑ

(Շարունակութիւն տես Թիւ 26)

Ա.յս հողը կը ներկայացնէ, իբր էական տարրերք.

1. *Կակուղ չօչափելեաց, ստէպ կանաչագոյն թեփոտ գոյացութիւն մը, որ կը կոչի դաշտ, եւ որ է մագնէսեան հողէ խառն կոպճակաւ:*

2. *Թերթաձեւ, առաձգական եւ թափանցիկ փայլուն հանքը, որ կ'անուանի Միխա:*

3. *Ֆելտսպարը, բաղադրեալ աւշնանէկամ անկազէ, որ կը դանուի գրեթէ բոլոր հրակազմ ժայռերու մէջ:*

Ա.յս այլեւ այլ խառներուն բաղադրութեան մէջ գոյացող տարրերութիւնը նախնական հողը զուգահեռական ուղղութեամբ վերաշարեալ երեք յարկերու կը բաժնէ, որք կեդրոնէն դէպ 'ի մակերեսը բարձրացած են:

1. *Կնեյսի յարկը*
2. *Միխաթերթի յարկը*
3. *Դաշկաթերթի յարկը.*

Կնեյսը կը կազմէ մի ամենակարեւոր հող որ երկրիս վրայ չկայ տեղ մը ուր չգտնուի: Ա.յս հողը դնդին կեղեւին $^1/_4$ կամ $^1/_3$ը կազմած է: Երկրագործութեան համար անբեր է այս հողը, իսկ հանքագործին համար բարեբեր, վասնզի իր մէջ կայ ոսկի, արծաթ, պղինձ, անագի ոքսիտ, երկաթ, գոհարք, ինչպէս կարկեհան, զմրուխտ, տալպիոն եւլն:

Կնեյսը ոչ այլ ինչ է, բայց եթէ կրանիտ յորում յաճի պաղտմի մը արտադրող երկարատեւ ջերմութենէ մը կանոնաւոր եւ զուգահեռական խառներու դիրք մ'առած է, այսինքն վերաշար դիրք մը, որ կը նմանի սիկային հողոց, թէպէտ եւ իր ծագումն բոլորովին տարբեր է:

Միխաթերթը, էապէս միքայէ բաղադրեալ, դնդին նախնական ջերմութենէն թերթահերձ վիճակի վերածեալ, այսինքն զուգահեռական թերթերու տարրաժանեալ, խառն կուարցի հետ, կը կազմէ այնպիսի հող մը որ ընդարձակ տեղեր կը տարածուի: Իր զօրութիւնը, այսինքն իր ուղղամիջ տուեալութիւնը միներեւ 2,000 մեդրի կը հասնի: Ա.յս հողը պղինձի, անագի, արծաթահատառն եւ ծըծմբահատառն կապարի երակաց առատութեանը պատճառաւ, երկրաբանից եւ հանքագործաց ուշադրութիւնը գրաւած է:

Դաշկաթերթը (հերձակազմ ժայռ խառն մագնեսեան կոպճակաւ) չալարունակեր միայն սէկսպէս գոյներով ծալքեր, այլ նաեւ ունի իր մէջ այլեւայլ հանքային գոյութիւնք, ոսկի, արծաթ, կապար, երկաթ, կարկեհանի բիւրեղք, ոքսիտացեալ երկաթ եւ: Ա.յս ժայռերուն բիւրեղային յատկութիւնը կը ցուցնէ թէ զիւրենք կազմող ժամանակը երկարատեւ խաղաղ էր. վերջին ծայր յամր պատրում մը հարկ էր որ այսչափ մաքուր եւ այսչափ կանոնաւոր բիւրեղներ յառաջ բերէր:

Ա.հաւասիկ այսպէս է նախնական հողոյն հանքային բաղադրութիւնը:

Իսկ հողագնդին ջերմութիւնը տակաւին այնչափ բարձր էր, որ երկրիս վրայ կենդանական կամ բուսական կենաց ոչ մի նշոյլը կար: Թանձրամած խառնուրք կը ծածկէին արդի աշխարհին այս օրրանը: Մթնոլորտը ամէն տեսակ շոգիներէ ծանրաբեռնեալ, այնպէս նեմոյեալ էր, ընդ որ արեգական ճառագայթք անկարող էին թափանցել: Ա.յս կիզիչ հողոյն վերայ եւ այս անթափանց խառնարին մէջ դործարանաւորական կեանք չէր կրնար ի յայտ գալ: Ուրեմն այն ատեն ոչ մի տունկ, ոչ մի կենդանի բուսած եւ ծըննած էր լրին երկրին վրայ: Սակայն երթալով միշտ կը պաղէր, եւ աչառատարած անձրեւք անոր մթնոլորտը կը մաքրէին: Յայնմ հետէ, աղօտանշոյլ արեգական մի ճառագայթք կարողացան թափանցել անոր մակերեսին վրայ, այս ճառագայթից կենսատու զօրութեամբ ծնաւ կեանքը: «Առանց լուսոյ», կ'ըսէ երեւելին

Լավուագիէ, » անկենդան էր բնութիւնը, անշունչ էր նա եւ մեռած։ Ամենաբարին Աստուած, ստեղծելով լոյսը, սրտուեց երկրիս վրայ կեանք, ղգացում եւ միտք»։

Լուսոյ ազդեցութեամբ երկիրը կը մերկանար տակաւ իւր խաւարէն. չոգիացեալ ջուրք կը զատուէին խտացեալ ջրերէն, որով եղաւ հաստատութիւնը. երեան կելնէր ցամաքը. բարեխառնութիւնը գրէթէ կը հաւասարէր մեր այրեցեալ գօտւոյն բարեխառնութեան. տունկք սկսան բուսնիլ. ծնաւ առաջին կեանքը, որ իւր յոյժ թերակատար դործարանաւորութեամբը կը վերաբերէր գործարանական կենաց աստիճանին յոյժ ստորնագոյն կարգին. այս առաջին կեանք առանց վերադարձի աներեւոյթանալով, յաջորդեց սմա աստիճանաբար աւելի կատարելագործեալ կեանք, մինչ ստեղծուածն վերջին էակին, մարդոյն, օժտեալ դերագոյն ստորոգելեաւ, այսինքն խոհականութեամբ, տիրել երկրիս իւր գերագոյն իշխանութեամբ։

Լուսոյ ազդեցութեամբ երկիրը տակաւ հեռանալով իւր օրրանէն կը յառաջդիմէր ի զարգացումն եւ ի կատարելութիւն. ցամաքք եւ ջուրք կը զարդարուէին աւելի նոր, աւելի կատարեալ, աւելի զարգացեալ տնկերով եւ կենդանիներով. գործարանաւորութիւնը դամբան զդամ աճելով՝ զարգանալով՝ նախածին կենդանեաց յաջորդեցին աստիճանաբար աւելի զարգացեալ կենդանիք. կենդանանոց յաջորդեցին յօդաւորք, յօդաւորաց՝ խեցեմորթք եւ թուլամորթք. ապա յաջորդեցին ողնայարաւորք, յետ ապա ի լոյս եկան թռչունք եւ կաթնասուք, մինչեւ որ վերջապէս Աստուած ստեղծեց իւր վերջին գործը, մարդը, երկրիս իշխանը, որ ունի իւր նշան եւ տիպար Նորա գերագոյնութեան, իմացականութիւնը երկնային այն բոցը, զոր Աստուած Արարչէն։

Ամսոյս երկիրը ժամանակէ ի ժամանակ, չրջանէ ի չրջան, վիճակէ ի վիճակ անցնելով հասաւ այն ժամանակին, յորում դեղեցիկ եւ պայծառ մինոլորտ, կարկաչահոս գետք, քաղցրահոս վտակք, կանաչազարդ մարգք, նոճամաստուեր անտառք, տերեւախիտ ծառք զարդարելով կը զարդարէին զնա. ջուրք, ցամաքք եւ օդք լի էին բազմատեսակ կենդանեօք. բնութիւնն ոգեւորեալ կը սիրէր աստանդ կեանք եւ շարժում. սակայն արարչութեան գործը դեռ չէր կատարեալ. կը պակսէր մի էակ որ կարենար հասկանալ այս սքանչելիք եւ զարմանալ այս գերագոյն գործին վրայ. կը պակսէր հոգի մը որ պաշտէր եւ փառաբանէր զԱրարիչն։

Մ. Ա.

Շարունակելի

Ո՞րն է աշխարհի մէջ այն զարմանալի էակը որ իրմէ առաջ գոյութիւն ունեցող որ և է արարածի չնմանիր։

ՀՆՏԱԽՏ

Հնաոխտի վրայ հետեւեալ դիտողութիւնները զոր Բոլէրդեան վարժարանի նախկին տնօրէն Տօք. Համլին ըրած է իւր դրքոյկին մէջ եւ որ Աւետարերի վերջին թուով հրատարակուած է, նոյնը մեք եւս պատշաճ սեպեցինք ճշդութեամբ ընդօրինակել ի սարեբ յօգուտ ընթերցողաց այնպիսի ժամանակ մը յորում խիստ մեծ կարեւորութիւն ունի։

Տօք. Համլին հնաոխտ բանուած անճանց քով յամառ գանուեցաւ կատանդնուպոլիս 1848ին, 1855ին եւ 1865ին, եւ անոնցմէ հարիւրաւորներ դարմանեց, եւ յաջողեցաւ շատ անգամ։ Ըստ Տօք. Համլինի, եթէ լաւ միտք ուրուք այս ախտին ի սկզբան, եւ եթէ հիւանդը հնազանդի բժշկական հրամաններուն, ախտը կը բժշկուի ընդհանրապէս, եւ պարզ դեղերով. իսկ եթէ, ընդհակառակն, հիւանդութիւնը թողուի անդարման երեւնալէն ետքը քանի մը

ժամ միայն, ճարտարապետն բժիշկը եւ զօրաւորապէս դարմանք իսկ ընդհանրապէս անկարող են բուժել զայն։ Ինամօքն Աստուծոյ, կ'ըսէ Տօք. Համլին իր փոքրիկ տետրակին մէջ հնամոխի վրայ, տեսած ըլլալով հնամոխի այլեւայլ կերպերը եւ առաջնաններն ի կատարելագործութիւն այլ եւայլ անգամ յերեւիլ ախտին այն քալածքը, կ'ուզեմ հաղորդել բարեհամբաւ դիտողութիւններ որ կրնան ըլլալ ի գործադրութիւն նոցա եւ ի դարման։

Նախ, ի սերմնեալ ախտին, իւրաքանչիւր քնացանիք արդէն պատրաստ գտնուելու է սկիզբ դարմանն առանց սպասելու բժշկին, քանզի հիւանդութիւնն այնպէս արագ յառաջ կ'երթայ, որ մինչեւ բժիշկը հասնի, դարմանելու ժամանակն անցած կ'ըլլայ։ Երկրորդ, եթէ հիւանդութեան համար պատրաստութիւն կ'ընես, հիւանդութիւնը չգար։ Կրնամ ըսել թէ չկայ հիւանդութիւն որմէ այնպէս պիւրին է զգուշանալ, ինչպէս հնամոխը։ Բայց սմանք, գալնի խորհրդոմբ Աստուծոյ, կամ իրենց անզգուշութեամբը կը հրաւիրեն ախտը, եւ կու գայ անյապաղ։

Պաշտօն աչքին քաշուելը

Իր Հարիւր հիւանդ հարցուփորձ ընելով տեսայ որ 75ին հիւանդութեան պատճառ կր կերակրոյ անզգուշութիւն կամ արբեցութիւն, եւ կամ երկուքը միանդամայն, մնացեալներէն չատին բռնուելուն պատճառ կր քրտնելով մնալ։ Ուժեղ, առողջ եւ ի կերակուրս զգուշաւոր գործաւոր մը տեսայ ստամոքսեամբ բռնուած, եւ երբ բժշկուեցաւ, քննելով իմացայ որ միաստակար բան կերած չկր եւ ոչ արբած, նաեւ ալէկ տեղ կը բնակէր, բայց քանի մը ժամ աշխատելէ եւ քրտնելէ ետքը պառկած կր բայց պատուհաններով հովն առնէր։ Ուրիշ պատճառ են բռնուելու, քրտնած եւ ծարաւի պաղ ջուր խմել չատ, չատ յոգնել, անձկութիւն եւ երկիւղ։

Հիւանդութեան նշանները

Հնամոխի ժամանակ գրեթէ ամէն մարդ կը զգայ քիչ կամ չատ գիժտարամարսութիւն։ Այս ըստ մասին երեւակայութիւն է, քանզի այնպիսի ժամանակ մարդ ուելի կը դիտէ իր անձը, եւ թեթեւ անհանգստութենէ կը խռովի։ Շատ անգամ կը զգայ մարդ թեթեւ նոզկանք (սիրտը կը խառնուի), կամ անցաւոր խիթ (ատնձը) կամ փորոտեայ մէջ գտնուի, բայց այս բաները չեն ցուցներ թէ մարդն իրօք հիւանդ է։ Սակայն երբ թանչը (փորքշոք) կը սկսի, իսկոյն թեթեւ եւ անխիթ, յարմահման սկիզբն է։ Շատ անգամ ի սկզբան բուն հնամոխի նշանները աղէկ չեն ճանչցուիր, բայց խոբեբելու չէ, թանչն ինքն իսկ հնամոխան է։

Եթէ սպասես ըսելով, «Ալէկ եմ, քիչ մը ետքը կ'անցնի,» կը զրկես չուտով անհոգութեանդ վրայ։ Շատերն այսպէս վարուելով պատճառ եղան իրենց մահուան։

Երբեմն, թէպէտ ոչ յաճախ, հիւանդութիւնը կը սկսի փսխելով։ Ինչ կերպով որ սկսի, ատյդ է որ պիտի տեւէ, եւ եթէ թանչը չդադրի, հիւանդը կրնայ մեռնիլ քանի մը ժամու մէջ։ Ջեռք եւ ոտք կը պաղին եւ կը կապուտակին. հիւանդը որ ի սկզբան կը հոգար եւ անձկութեան մէջ էր՝ կ'ըլլայ ախտը եւ անըզգայ, թէպէտ տագնապ սրտի եւ ստամոքսի ծարաւ կը տանջեն զնա, մինչ կենսական զօրութիւնք երթալով կը նուազին։

Երբեմն եւս թանչը կը տեւէ օր մը կամ երկու, եւ եթէ անհոգութեամբ թողուի այնպէս հիւանդը, յանկարծ կը դէշնայ, բժիշկ կը կանչէ, բայց մինչեւ անոր գալը, հիւանդը կը մեռնի։

Դարմանելու կերպը

1. Պէտք է աշխատիլ դադրեցնել իսկոյն թանչը։ Ինանաւորը զոր գործածեցի 1848ին մեծ յաջողութեամբ, եւ գործեցալ 1855ին, չատերէն գործածուեցաւ նաեւ 1863ին, եւ թէպէտ այս վերջին անգամ հիւանդութիւնն ուելի յանկարծ եւ ստամոքսի կը հասնէր, գեղը ցուցուց իր ազդեցութիւնը։ Այս գեղը կը բաղ-

կանայ 1 մաս ալանդանուն (լաբանաս, ֆիճի բահա), 1 մաս քամրոյ ոգի (փեֆիճէլ բահա) եւ 1 մաս խաչնդեղի (քավնդ) ջուրէ։ Ջախահասի համար 30 կաթիլ չաքարի կտորի մը վրայ բաւական է չատ անգամ դադրեցնել լուծումը։ Բայց որպէս զի դարձեալ չկոխէ, չորս ժամն անգամ մը կրկնելու է դեղը, կաթիլներուն թիւը նուազեցնելով 25, 20, 15, 10, 9։ Եւ երբ թանչը դադրի, բաւական է ըզդուշանալ կերակրէ։

Եթէ դեղն առաջին անգամուն չէ պատրեցուներ լուծումը, կրկնէ՛ կաթիլներն աւելցնելով 35, 40, 45, 60, ամէն անգամ որ հիւանդը կը նսեմ ամանը։ Կաթիլներուն աւաւելութիւնը չընտասեր ցորչափ կը տեւէ լուծումը։ Երբ կը դադրի, անատեն հարկաւոր է զգուշութիւն։ Եթէ այս դեղը չդադրեցուներ լուծումը, գործածէ սա դեղը։ Ջայլ տաչա (ֆլըճան) մը նաչիհ (ֆօլ) պատրաստէ ինչպէս չափիկներուս համար կը պատրաստուի, եւ չայի գդալ մը ալանդանոյն (ֆիճի բահա) խառնէ գռեհիկ (հօչնա) համար։ Այդ ան-գամ որ հիւանդը կը նսեմ ամանը, յիշեալ խառնուրդին մէկ երրորդը տուր գռեհիկով ներս։ Անգամ մը հիւանդի մը վրայ որ իրրեւ անյոյս թողուած էր բժիշկին՝ փորձեցի այս դեղը գռեհիկով վեց անգամ անօգուտ, բայց եօթներորդ անգամուն որ պրեթէ ամբողջ տաչա մը լեցուն դրած էի գռեհիկին մէջ՝ կեցաւ լուծումը, եւ հիւանդն առողջացաւ։ Միանգամայն բերնէ տուած եմ կաւիճ 10 ցորեն, քանի մը կաթիլ ալանդանոյն եւ քամուր խառնելով։

2. Մանանխոյ ալեր լաւ գործածելու է (խորթալ լֆաթը)։ Այս լաւը կը դրուի ոտամուքսին վրայ, եւ կը պահուի այնպէս մինչեւ բոլորաիքը կը կարմրի։

3. Հիւանդը թէեւ ցաւ չզգայ, պարտի բոլորովին հանգարտ կենալ։ Կանգիլի վրայ պառկիլ լաւագոյն է. այսպէս թըշնամւոյն գնդակները կ'անցնին վրայէն, բայց երբ հիւանդը կ'ելլէ ոտք, կ'ընդունի հարուածը։

4. Երբ յարձակումն աւելի սաստիկ է, եւ փսխում կայ, կամ փսխում եւ լուծում, թերեւս նաեւ կարկամութիւն (ջիլերու բռնուիլը) եւ խիթ, սա խառնուրդն աւելի ազդու է, եւ պէտք է խմցունել զայն։ Խառնուրդը կը բաղկանայ, հաւասար մասամբք, ալանդանուն, ֆաֆիճոմ կոչուած անկոյն ջուրէն, կաճաղդեղի (ջինճիֆիլ) ջուրէն, եւ ֆաֆոմոմ կոչուած տըղկոյն սերման ջուրէն։ Չափն է 30է մինչեւ 40 կաթիլ, այսինքն կէս չայի գդալ քիչ մը ջրոյ մէջ։ Եթէ հարկ տեսնուի, այս չափն աւելցունելու է։ Եթէ հիւանդը դադրա տայ առաջին անգամ, դեղը պալու է երկրորդ անգամ անվիջապէս։ 1865ի հնոտխոյն փսխման եւ լուծման առաջին առիթք միշտ առ աւաւելն երրորդ անգամուն։ Բայց կը դիտենք նաեւ սաստիկ մանանխոյ ալեր լաւ սոտամքով, ալեաց, սրտնից թանձր մսին եւ ոսկոց վրայ, եւ ուրիշ ատ որ հարկ կը տեսնուէր։

Շնչապառութիւն։ Նշան է այս թէ հիւանդութիւնն աւելի յառաջ գացած է, եւ թէ կենսական զօրութիւնք տակաւ կը նուազին։ Դժուարին է տակաւին ըսել թէ այս վիճակին մէջ հիւանդը մահացու է թէ ոչ։ Երբեմն հիւանդին մարմինը կը սկսի մատնաւոր հոտ մը բուրել, զոր ես կը կոչեմ մահուան հոտ, վասն զի երբ այս հոտը ղգալի է, հիւանդը չապրիր։ Այսպիսի դիպաց մէջ աշխատութիւնս եղաւ միշտ ապարդիւն։ Բայց կատարտակիլ, ոսկոց եւ ձեռաց թմրութիւն պատճառը, կկոցումն աչաց, բաղկի երակին պակասիլը, նշան չեն անյուսութեան։ Այսպիսի հիւանդներէն ամանք առողջացած են։ Երկրորդ խառնուրդին վրայ կը յաւելունք նաեւ պռանգի կոչուած ըմպելին, որմէ կրնայ տրուիլ կերակրոյ դգալով կէս ժամն անգամ մը, նաեւ տաք ջրով լի չիշեր դնել հիւանդին մարմնոյն բոլորտիքը, մանաւանդ ծայր տեղեր։ Մանանխոյ լաւ (խորթալ լֆաթը) եւ չիւրմէն մէկ երկու ժամու մէջ չատ անգամ մեծ օգուտ կ'ընեն։

Ծանօթ։ Հիւանդը տաստիկ փսխոք կ'ուննայ ջրոյ, եւ որչափ չոգեցունէ այս

փոխարէն, հիւանդութեան նշաններն այնչափ կը սաստկանան, եւ հիւանդը կ'ըլլայ զոհ իւր ախորժակին: Լաւ է որ հիւանդին քով գտնուի հաւատարիմ բարեկամ մը կամ ազատասուր մը որ չզլջանի անոր աղաչանաց: Պատահումը կրնայ թեթեւնալ սակայն եւ ըլլալ տանելի, սակայ ոչղձելով կոկորդը (կոքկոբա) եւ բերանը լուալով: Դգալ մը արաբայի խաժայ (ջամ Արեպէ) ջուր, կամ երիցկով եռացեալ ջուր (քամոմըլ թեյ) սակայ կրնայ արուիլ թրջելու համար կոկորդը: Մէկ կամ երկու օրէն ծարաւը կը դադրի: Ընդհանրապէս 24 ժամ մինչեւ կը տեւէ սաստիկ պատակը:

Զէօ-ըօ-ըի-ն կէտկէյ: Որիպոյ ջուր (ձէրնճ սույու), արարագ, հացի կեղեւի ջուր, երիցուկ ջրոյ մէջ եռացեալ, լաւագոյն բաներն են հիւանդին համար, հիւանդութիւնն անցնելէն եաքը օր մը կամ երկու օր: Երիցուկը օգտակար է սաստիքը զօրացնելու:

Ժանթաթենք (ինֆլ.): Եթէ հիւանդութիւնը սաստիկ եղած է, քանի մը օր եաքը հիւանդը կրնայ իյնալ այնպիսի վիճակի մէջ յորում կը գտնուին ընդհանրապէս ժանտահարեալ բռնուղ հիւանդներ, բայց պէտք չէ վհատիլ: Այս հիւանդութիւնը չատ անգամ մահացու չէ: Համբերութեամբ եւ խնամով զարմանալով կը բուժի: Մեծագոյն վտանգը կուգայ չատ ջուր խմելէ: Երբ հիւանդը կը թուի չատ սկար, զօրացնելու համար կրնայ արուիլ անոր պրանտի եւ ջուր, կամ արարագ եւ պրանտի:

Չկարծուի թէ հնտահատ բռնուածները դարմանելու այս եղանակը դատ եմ յանձնէ: Բայց եւ փորձ բժիշկներէ առնուով գրեցի: Ինձի մօտ բնակող ոչ սակաւ ազգատ ընտանեաց ի սիրոյ բժշկութիւն ընելու ստիպեալ ըլլալով, բժիշկներէ գործածուած այլեւայլ դեղեր փորձեցի, բայց այն դեղերուն եւ ոչ մին գտայ այնպէս ազդու ինչպէս վերոյիշեալները: 1865ին հնտահատ տաեն ուրիշ կերպ դարմաններ այնչափ յաջողութիւն չգտան որչափ այս:

Փոխարկականութիւն: Հաւանական չէ թէ այս հիւանդութիւնը փոխադրելի է: Բայց մխիթարք որ յաճախ գտնուած են տաստիկ հնտահատ բռնուածներուն քով օրերով, կատարելապէս համոզուած են թէ հնտահատը փոխադրական չէ: Թէեւ մխիթարներէն ոմանք թեթեւ կերպով բռնուեցան, սակայն պատճառը անոնց չափն առնի յոգնիլն էր:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԱՌԱԾՔ

1. Խելացի մարդը միշտ խնամատարին կ'վստահի իսկ յիմարը ղինք խնամատուն կ'կարծէ:

2. Ոսկին ագահին չէ, այլ ագահը ոսկւոյն կ'վերաբերի:

3. Աչխարհը և իւր բոլոր մեծութիւնք, չեն կրնար փառասիրին սիրտը գոհացնել:

4. Արդարին խիղճը յղկեալ պողպատեայ լուսափայլ հայելի մը է, ղոր չարին պիղծ ու գարշահոտ շունչը չը կրնար աղօտացնել:

5. Դիտունը կ'ճանչնայ ագէտը, ագէտը չը ճանչնար դիտունը, ղի ինքը երբէք դիտուն եղած չէ:

6. Աւելի բարձր է աղքատին ընծան քան հարուստինն:

7. Խնամատուն իւր թերութեանց պատճառն իւր անձին կ'հալրցնէ, իսկ յիմարը ուրիշներուն:

8. Ագահը կ'նմանի փուռն մէջ անօթութենէ մեռնող հացագործի մը:

9. Եթէ կարող չես գաղանիքդ պահել, իրաւունք չ'ունիս ղանիկայ ի յայտ բերող ընկերիդ դէմ գանգատելու:

10. Ագահը դիշերը հանգիստ քուն չունենար:

11. Ագահութեան անձնատուր եղողը՝ իւր տունը խռովութեան մէջ կ'ձգէ:

ՄԻՀՐԱՆ

Ռոտոսդոյ 1883 մայիս 22

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Օգոստոս 4/13 Ուր. 1883

Չարհուրելի հնաոճան դէռ կը շարունակէ իւր կոտորածները ի գործ դնել յԵգիպտոս և նոյնին վերաբերեալ լուրերը և այլատեսակ կարծիքներ եւ գուշակութիւնք իսկ կը շարունակեն լցունել գրեթէ բոլոր լրագրոց էջերն։ Մեծ խնդիր եղաւ և տակաւին է թէ արդեօք Եգիպտոսի մէջ ճարակուած այս մահաբեր ախտն նոյն իսկ Ասիական հնաոճան կոչեցեալն է որ ժամանակ առ ժամանակ աշխարհի այլ և այլ մասանց սոսկալի այցելութիւններ կատարած է, և որոց մահադործութիւնք մինչև ցայսօր զարհուրանօք կը յիշատակուին։ Թէպէտ ոմանք պնդեցին թէ այժմ Եգիպտոսի մէջ երեւցածն նոյն Ասիականն է, և թէ Անգլիական անհոգութեամբն կամ չհասկրութեամբն փոխադրած է նոյն իսկ Հնդկաստանի այն վայրերէն որք սոյն ախտին որջանը կը համարուին. սակայն հակառակ այս կարծեաց, որ գլխաւորաբար ջատագովուեցաւ Անգլիացիս մեղադրելու փախաքոչ Դաղխայներէ՝ եղան բազմաթիւ այլ հեղինակութիւնք որք պնդեցին և մինչև ցայսօր լսկ կը պնդեն թէ ապացոյց չկայ ամենեւին թէ այդ Ասիական հնաոճան Հնդկաստանէն փոխադրուած լինի յԵգիպտոս, ուր երեւցածն միայն թեթեւագոյն և նուազ զարհուրելի տեսակ մը կը համարին և կը կարծեն թէ այնքան կոտորածներու և ճարակման դլխաւոր պատճառն տեղական ահռելի ապականութեանց, գարշահոտութեանց և առողջական կանոնաց յետին ծայր զեղծմանց վերագրելի է միայն։ Այսու պատճառաւ կը պարսաւեն եգիպտական կառավարութեան անհոգութիւնները, և ոմանք կը մեղադրեն մինչեւ անդամ պետական կառավարութիւնն որ նեղքին դործոց չմիջամտելու սկզբունքով մը անփոյթ եղաւ իւր դործակցութիւնն ըստ արժանւոյն նուիրել այսպիսի տեղական՝ բայց ընդհանուր Եւրոպայի ու մարդկութեան չահուց վերաբերող խնդրոյ մը մէջ։ Եւ թէ երբ այս ախտն չէ այն ահռելի հնաոճան որոյ ճարակումն և կոտորածներն այնքան սոսկում ազդած է ամեն տեղ. կըրնամք յոյս տածել որ ուրիշ երկիրներ եւ Կ. Պոլիս՝ զգուշական միջոցներ ի գործ դնելով՝ զերծ մնան այս ախտին ճարակումէն, ինչպէս մինչև ցայսօր մնացած են։ Բանդի Եգիպտոսէ դուրս պատահածներն ոչ թէ միայն խիստ անշան դէպքեր են, այլ անոնցմէ ոմանք ալ ըստ վերջին լրոյ բուն քոլերային դէպքեր չեղին։ Լսնամանէն կը մատնանեն թէ Անգլիոյ մէջ պատահածներն կը վերաբերեին պրովիդենսի որ գրեթէ ամեն տարի կը պատահի այդ երկրին մէջ։ Ուրախալի է որ այս տարուան կոտորածներուն մէջ դիտուած և մանաւանդ նշանաւոր բժիշկք կը չանան ախտին վրայ նորագոյն և կատարելագոյն տեսակութիւններ ստանալ։ Դաղխոյ ազգին նշանաւորագոյն ընախօսներէն Մ. Փաստէօր որ մանրադիտական կենդանեաց վրայ մեծ հմտութիւն ստացած է և որ յիշեալ կենդանիներն կը համարի պատճառ հնաոճախ եւ ուրիշ կարգ մը տեսակի ախտից, ուրիշ կարգ մը դիանոյ հետ յԵգիպտոս երթալ

առաջադրեց որպէս զի կարենայ անձամբ խուզարկել ախտին ընութիւնն, ճարակման օրէնքն և դարմանները։ Գաղիոյ կառավարութիւնն 50,000 ֆրանքի օգնութիւն մը ընել որոշած է յիշեալ առաքելութեան ծախուց համար, և անցեալներն Գաղիոյ գիտութեանց Ակադեմիային մէջ նշանաւոր դիտուն մը այս նիւթոյս վրայ ճառ մը խօսելով՝ յորդոր առաւ որ սոյն ուղեւորութիւնն փութով՝ ի գործ դրուի, վասն զի, ըստ կարծեաց սոյն գիտնոց, հնտախտն առ առաւելն ամեն մը կը դադրի յԵգիպտոս, և թէ զգուշական միջոցներ՝ ի գործ դրուելով՝ եթէ նոյն ամսոյ մը միջոցին ուրիշ երկիրներ կարող լինին զերծ մնալ ախտէն, հաւանականաբար վտանգէն ազատ կը լինին բոլորովին։ Մինչ այսպէս գիտուններ ըստ իւրեանց կարողութեան կը բաղձան նպաստել մարդկութեան այս թշուառութեանց մէջ, միւս կողմանէ ալ ոչ լինչ նուազ ուրախական է տեսնել որ վերհսկեալք և կառավարական մարմինք կը ջանան ըստ կարի արգելուլ ախտին ճարակումն։ Մեր Օգոստափառ Ինքնակալն մանաւանդ հոգածութեամբն պէտք եղած հրամաններն կուտայ Կ. Պոլիս և Թուրքիոյ ուրիշ մասերն ախտին վարակումէն ազատ պահելու համար, և յոյս ունինք թէ առարկարդ պաշտօնէից ոմանց անհատականալի դանդաղութիւնն աւերի պիտի տայ վերջապէս և փութով ձեռք պիտի առնուին ամեն անհրաժեշտ համարուած միջոցներն։ Եգիպտոսի խոհիմ եւս տարօրինակ համակրութիւն և քաջութիւն ցոյց կուտայ։ Ինքն անձամբ Գահիրէ երթալով կը հսկէ ձեռք առնելու միջոցներուն վրայ, և կերթայ մինչև իսկ հիւանդանոցներն այցելել, անձամբ խրախուսելու և սփոփելու ախտացեալներն. այսպիսեաւ դեղեցիկ օրինակ մը ցոյց տալով իւր հօրն որ դեռ վերջերս Անգղիական թղթակցի մը հետ խօսակցած միջոցին անարդած էր իւր սրդին, սրտով և դիտով ակար կսեպով զայն. սակայն նոյն իսկ այս խանգիլ փաշան էր որ Եգիպտոսի մէջ պատահած անցեալ հնտախտի միջոցին զեղիպտոս բոլորովին թողած և ուրիշ երկիր մեկնած էր։

Ա. յԺՄԹԵՂՔԻԴ փաշա ամենապարտ կընէ իւր հայրն յորժամ իւր իշխանական պալատը թողլով և իւր աղնիւ սիկնոյն ընկերակցութեամբ կայցելէ ախտէն վարակեալներու և սիրագին հիւանդանոցներն կը զուարճացնէ իւր ներկայութեամբն։ Արեւելից մէջ այսպիսի դիպուածք դուն ուրեք կը պատահին. այս պատճառաւ կը պատմուի թէ հիւանդանոցայ մէջ գտնուող հիւանդ վիճուսրներէն ոմանք այս իշխանական այցելութեան ազդեցութեամբն ինքզինքնին բժշկեալ համարեցին և ոմանք չէին ուզեր հաւատալ առջի բերան թէ իրօք խոհիմ ինքն էր այցելողն։

Իշխանական համակրութիւնք միշտ մեծապոյր հրապոյր մը ունին, և քանի որ կարդը կուգայ կընանք յիշել ուրիշ սիրալի դէպք մը որ առիթ եղաւ ազգայական և իշխանական համակրութեանց։ Նաբոլիի մեծերն խոքիա անուամբ վոքը կղզի մը կայ, որ ծովու մէջ կը բարձրանայ ծայրէն կտրուած բուրդի ձեւով մը և կըրկնակի դագաթներով. երկայնութիւնն է իրը հինգ ու կէս մղոն, լայնութիւնն

հաղիւ երեք մղոն և շրջապատն իրը 22 մղոն։ Ա.յս կղզւոյն բնակիչները աշխատասէր, ղուստա և առաքինի լինելով՝ իւրեանց քրանալան վաստակովը կղզւոյն իրրոց ղառ ի վայր կողերն հաստուեցուցած են ձիթենեօք, որթատնկովք և այլ պղտիկներ, և ծովեզրին վրայ իւրեանց աղքատիկ ուտեստը կը հայթայթեն ձկնորսութիւն ընելով այնպիսի ծովու մը մէջ որ մեծ շահ չընծայեր։ Ամառուան մէջ հարիւրաւոր օտարականք կը դիմեն անդր օգուտ քաղելու այն բազմաթիւ հանքային ջուրերէն որ կը դանուին կղզւոյն մէջ։ Հոս էր ահա որ Յուլիսի 24 ի դիշերն առին ունեցաւ այն ահարկու և աւերիչ երկրաշարժն որով դրեթէ հիմնովին կործանեցաւ կղզւոյն Քազամիչչիոլա կոչուած քաղաքն։ Ա.յդ Յուլիսի 28 րդ. օրն ամենայն ինչ խաղաղ էր՝ի կղզւոյն և ամենևին նշան մ՚իսկ չկար նմանօրինակ աղետի մը. արեգակն պայծառաբար կը փայլէր և վերահաս վտանգին համար փոքր ազդարարութիւն մ՚անգամ չունէր։ Երեկոյն նոյնքան դիղեցիկ և անվրդով էր։ Նաբօլիի ծովածոցն կը նմանէր փայլուն հայելւոյ մը, հանդարտ և դեղաժպիտ, ոչ սիւք մը կը շարժէր և ոչ առագաստ մը կերևէր անոր խաղաղ և ոլորկ ջուրց վրայ։ Յորժամ մթութիւնը սկսաւ տակաւ տակաւ ծածկել՝ երկնից դմբեթին պայծառապէս ջրդղարուեցաւ աստեղօք։ Բազմաթիւ այցելու հիւրերն որոշմով խռնեալ էր քաղաքն՝ կայտառութեամբ կը վայելէին Իտալական այն Բալսամեան դիշերներէն մին զոր բանաստեղծք նկարագրած են։

Շատեր դնացեր էին ղբօսնելու թատրոնին մէջ, մինչդեռ այլք կը վայելէին նաւադահանդէս մը որ կը կատարուէր օվհանններէն միոյն մէջ, և անդ դոգցես մարգարէական հեդնութեամբ մը, դաշնակահար մը կը նուագէր Զոլինի «Դամբանական Քայլերգն»։ Քառորդ վայրկեան չանցած մահը մի հարուածով զարկաւ հազարաւորներն, և այս երջանիկ և անվոյթ վայրենոյն տեսարանն փոխարկուեցաւ աւերմանց. մինչ կայտառ խնդութիւնեբու ձայներն տեղն տուին օրհասական ճիչերու։ Ամբողջ ընտանիք մը ազատեցաւ կէս ժամ յառաջ նաւակով մը ծովու վրայ ելած լինելով՝ ծովափանց ջուրց վրայ աստղային երկինքն վայելելու համար։ Սոքա յանկարծ որոտալից գոչիւն մը լսեցին, ջուրն սկսաւ յուզուիլ. քաղաքն խոկ և իսկ ծածկուեցաւ խիտ ամպով մը. լսեցին ամպին մէջէն մարդկանց ճիչերն և հեծեծանքն և զարհուրած անմիջապէս ձեռք առին իրենց թիերն և ամեն ուժով սկսան փախչիլ կրցածնուն չափ հեռի կործանեալ քաղաքէն։ Կղզւոյն այլևայլ կողմանց մէջ եղած կորուստներն հաշուելով ընդ ամենն 4000 հոգի սպանեալ են, ի բաց առեալ այն բազմաթիւ վիրաւորներն որոցմով խռնուեցան հիւանդանոցներն։ Ա.հա այս ցաւագին և տարտարաղդ տեսարանի վայրերն վոլկանոյ երիտասարդ արքային որպէսզի իւր անձնական ներկայութեամբն իրրև խոստ թշուառներն և կարող լինի հարկ եղած ձեռնտուութիւնն մատուցանել դժբաղդ կղզւոյն բնակչաց։ Թշուառ վիրաւորելոց շատերն փոխադրուեցան Նաբոլիի հիւանդանոց-

ներն, և ահա Նաբոլիի և Իտալիոյ ուրիշ կողմանց աշնուական տիկիններբէն, իշխանուհիք, դքսուհիք և կոմսուհիք կը վազեան երթալ այն հիւանդանոցները, հիւանդասպահի պաշտօն կատանձնեն, որպէսզի անձամբ լանամ տանին հէք վիրաւորելոց։

Մինչ այս այսպէս, Եւրոպիոյ ուրիշ կողման մը մէջ երկու ուրիշ թագաւորք գլուխք կը դիմեն մանաւոր վայր մը՝ միմեանց հանդիպելու համար։ Լրագիրք բաւական առենէ ի վեր կը խօսէին և հեռագիրք չարունակաբար կը ծանուցանէին թէ Գերմանիոյ և Աւստրիոյ կայսերք տեսակցութիւն մը պիտի ունենան, և քաղաքական կարեւոր լրագրոց վրայ պիտի խօսակցին. և ահա հուսկ ուրեմն այդ համբաւեալ կայսերական տեսակցութիւնն տեղի կունենայ Իչլի մէջ։ Սակայն հակառակ լրագրաց կարծեաց այս տեսակցութիւնն կը կատարուի առանց մանաւոր քաղաքական ծրագրի մը։ Կայսերք իրենց հետ ուրիշ դիւանագէտներ չունէին. Պիզմարք իշխանն այս միջոցիս առանձին և խաղաղ ժամանակ մը կանցնէ ի Պալարիա։

Մեծ դիւանագէտն կը հաւատայ որ տարին տասն և մէկ ամիս իր ջիղերն և առողջքան ապահով յոդնեցնելով՝ եթէ ամիս մ՚ալ հանգչելն ջուրերու առանձնութիւնն և խաղաղութիւնն վայելէ, լեռնոտ ադի ջուրերն կարելի եղածին չափ առատութեամբ եւ հեռի մնալով դիւանագիտական խառնուածոց ջուրերէն, յայնժամ իր մարմինն կազդուրելով՝ կրնայ միւս մեռուսան տնոց աշխատութեանց տակալ։ Եւ թէպէտ այժմ այն կայսերական տեսակցութեան ներկայ չէր Պիզմարք իշխանն, և թէպէտ կըսուի թէ մանաւոր քաղաքային նպատակ մը չունէին երկու կայսերք, բայց եւ այնպէս շատ կարեւոր է յիշել սա իրողութիւնն թէ այս տեսակցութիւններն որ մերթ ընդ մերթ տեղի կունենան, ի յայտ կը բերեն մէկ մեծ իրողութիւն մը որոյ գլխաւոր պատճառն Պիզմարք ինքն եղած է։ Գերմանական երկրին մէջ Բրուսիոյ և Աւստրիոյ տրբունիքն դրեթէ միշտ մահու չափ առած են զիրար, և այդ առերեսութիւնն յիշեալ տրբունեայ հպատակ ժողովրդոց հակակրութենէն ծագած է։ Պիզմարք իշխանն այս անբնական վիճակին վերջուց. տեսաւ որ երկու պետութեանց համար իսկ կարեւոր է բարեկամութիւնն. իւր կենաց նպատակն ըրաւ նախ միացնել Բրուսիոյ հետ բոլոր Գերմանական փոքր տէրութիւններն և կազմել հզօր Գերմանական կայսրութիւն մը, և ապա դաշնակցական և բարեկամական կապերով ամրապընդել այդ կայսերութիւնն Աւստրիոյ կայսերութեան հետ։ Ա. յժմ երկու պետութիւնք ևս լաւ հասկցած են որ իրենց փոխադարձ շահերն կը պահանջեն որ իրարու հետ միշտ բարեկամութեամբ կապուած մնան և պահպանեն միմեանց շահերն։ Այս դաշնակցութիւնն բնական դաշնակցութիւն է, վասն զի փոխադարձ շահուց վրայ հիմնեալ է։ Երրեակ դաշնակցութեան ամենէն էական մասն այս երկու կայսերութեանց բնական կապակցութիւնն է։ Թուրքիա եւս փափաք յայտնած էր երրեակ դաշնակցութեան մէջ մտնել, բայց վերջին լրոց նայելով Գերմանիոյ կառավարութիւնն խնդց տուած է որ հարկ

չկայ ձեւական դաշնակցութեան մը, թէեւ պատրաստ պիտի լինի օգնել Թուրքիոյ եթէ հարկը պահանջէ։

ԱԶԳԱՅԻՆ

Գոհութեամբ կը տեղեկանամք որ մայրաքաղաքիս ազգային կրթական Հաստատութեանց մեծ մասին տարեկան հարցաքննութիւնքն յաջող կերպիւ աւարտած են այս տարի ևս, նաեւ մրցանակաբաշխութեանց հանդէսներն տեղի ունեցած են ի մեծ գոհունակութիւն մեծանձն հանդիսականաց

Ուրախ եմք տեսնելով որ տակաւ այս անգամ ևս բաւական թուով յաջող ուսուիտաւարաններ ընծայեցին ազգին. և իւրաքանչիւրոյ պատուարժան Տնօրէն և Դաստատուք իւրեանց անխոնջ և անձնուրաց աշխատութեանց պըտուղներն մասնաւորայց առնելու փառքովն պսակեալ լսկ են։

Իսկ եթէ ոյն օգտակար և փրկաւէտ Հաստատութեանց արժանիքն աւելն կարդի ազգայիններէ խղճի մըտօք և լրջաբար դնահատուի և ըստ այնմ պէտք եղած քաջալերութիւնը դանեն։

Մեծաւ գոհութեամբ կը ծանուցանեմք որ Հայաղդի տաղանդաւոր բժշկաց ցանկին վրայ նոր յաւելում մը ևս եղաւ այս օրերս։

Տօքթոր Մատթէոս Հ. Մինասեան եօթն տարի յառաջ մեծաւ յաջողութեամբ աւարտելով Ռոպէրդեան վարժարանի ընթացքն, բժշկական ուսմանց պարապելու բաղձանօք յայնմ հետէ՝ դիմեց Ամերիկայի և Փարիզու նշանաւոր համալսարաններն։ Մեծապէս ուրախ եմք որ բժշկական արուեստի ամեն ճիւղերուն մէջ իր ընթացքն աւարտած և տիպլոմատացած լինելով, այժմ դարձած է ի հայրենիս իւր դործածելու իւր պատուական արուեստն ու տաղանդն իւր ազգին և մարդկութեան համար։ Մատնաւոր աշխատութիւն նուիրած է նաև վիրաբուժական և մանկաբարձական արուեստներու, և վստահ եմք որ իրեն դիմող հիւանդաց գոհունակութեանն պիտի արժանանայ։

Ի սրտէ յաջողութիւն կը մաղթենք մեր երիտասարդ բարեկամին և յոյս մեծ ունինք որ օգտակար անդամ մը պիտի լինի ազգին և մարդկութեան։

Տօք. Մ. Յ. Մինասեան առ այժմ կընայ դանուիլ իւր տան մէջ ի Բեբա, Լսմին ճամի փողոց, թիւ 45։

Սիրականեանց Հայազդի երկուքոյրերը բնիկ Եւդոկիացի, Ամերիկայի Նիւ-Եօրք քաղաքին մէջ բժշկութիւն ուսած ըլլալով մեծաւ մայրաքաղաքս եկած են, գլխաւորապէս իգական սեռի բժշկութեան պարապելու դիտմամբ։

ԸՆԹԱՑՔ ԱՐԺԵԹՂԹՈՑ

(Օտարեան ոսկի 100 դրուշ հաշուով)

Փօնտոլիա	11 դրուշ 30 փարա
Րումէլի երկաթուղի	51 ֆրք. 75 սան.

ԸՆԹԱՑՔ ԴՐԱՄՈՑ

(Օտարեան ոսկի 100 դրուշ հաշուով)

Անգղիական ոսկի	110
Դաղղիական ոսկի	87 30
Բոլ	90 10
Դրեմից	51 20
Մէճալիք	102
Վիեննոց	104
Հինգնոց	103
Թղթադրամ	1060

Խմբագիր-Տնօրէն
Հ. ՍՏԵՓԱՆ Խ. ԻԹԻԱՅԵԱՆ

Կ. ՊՕԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ
Զագմագճըլար, Ցակոբեան խան, Թիւ 13